

Tilburg University

Schouten als wetenschapper

Kolnaar, A.H.J.J.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1988

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Kolnaar, A. H. J. J. (1988). Schouten als wetenschapper. *Maandschrift Economie*, 52(2), 81-86.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Redactioneel commentaar

Schouten als wetenschapper

door A.H.J. Kolnaar*

Dit commentaar is gewijd aan de betekenis van Schouten voor de economische wetenschap. Het is een getrouwe weergave van een rede ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar op 5 februari 1988. De betekenis van Schouten's werk zal toegelicht worden aan de hand van zijn boeken, zeven in getal. Zijn vele andere publicaties spelen op de achtergrond zeker mee, maar het is ondoenlijk ze allemaal apart te vermelden.

De wijze van wetenschapsbeoefening is niet te scheiden van de idealen die de mens daarachter ermee hoopt te verwezenlijken. Schouten's ideaal is het, mede op grond van zijn ervaringen uit de jaren dertig, een bijdrage te leveren aan het voorkomen van misstanden en het bevorderen van het algemeen welzijn. Deze houding, geen l'art pour l'art, maar gerichtheid op de maatschappelijke relevantie, is het eerste belangrijke kenmerk van zijn werk. Als hij over bijvoorbeeld onderdelen van het vakgebied wel eens schouderophalend opmerkt 'wat moet ik daar nou mee?', bedoelt hij 'wat is het maatschappelijk nut daar nu van?'. Zijn publicaties hebben dan ook bijna altijd betrekking op actuele onderwerpen en problemen. Hetzelfde is van toepassing op de inhoud van zijn colleges. Vanuit deze optiek kent hij natuurlijk ook een grote waarde toe aan zijn lidmaatschap van de Sociaal Economische Raad. Op de maatschappelijke waarde van zijn werk, bijvoorbeeld binnen het SER-verband, wordt hier overigens niet nader ingegaan.

Hoezeer hij geïnspireerd wordt door de *actualiteit* komt al naar voren in zijn proefschrift over de Overheidsfinanciën uit 1950. Naast de terzake bekende klassieke visies behandelt hij daarin de leerstellingen van de hier nog bijna geheel onbekende Engelman Keynes. Zoals hij analyseert Schouten het vraagstuk van de Overheidsfinanciën in het daarvoor meest geëigende kader van de macro-economie. Langs die weg kunnen de invloeden op de nationale besparingen en bestedingen en daarmee op de produktie, de werkgelegenheid en de inkomensverdeling het beste worden getraceerd. Deze lijn wordt doorgetrokken in de co-publicatie met Veldkamp uit 1951: 'De sociale zekerheid in de volkshuishouding'. De ingang voor de analyse van dit vraagstuk wordt niet gevormd door de micro-economische verzekeringsgedachte. Gezocht wordt naar vooral de sociaal-economische betekenis van de desbetreffende institutie tegen de achtergrond van opnieuw de inkomensverdeling, de nationale besparingen en uiteindelijk de produktie en de werkgelegenheid. Eerst in dat perspectief kunnen ook de verschillende financieringsvormen terzake, en wel het omslagstelsel en de kapitaaldekking, op hun voor- en nadelen worden beoordeeld.

* Prof.dr. A.H.J. Kolnaar is hoogleraar Algemene Leer en Geschiedenis van de Economie aan de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg.

In beide werken tekenen zich aldus, zij het voor een groot deel nog op de achtergrond, reeds de methodologische grondslagen van Schouten's wijze van analyseren af. In zijn visie bestaat er een wereld van verschil tussen de partiële analyses en de analyses waarbij de afzonderlijke relaties in onderling verband worden gezien, waarbij met andere woorden met onderlinge wisselwerking en met koppelingen vooruit en terug wordt rekening gehouden. De tweede methode van analyseren is voor hem de beste. Maar het onderling in verband brengen, het integreren van deelterreinen, eist de constructie van economische modellen en het gebruik van wiskunde. Wat dit betreft is Schouten uiterst consequent. In latere jaren zal hij geen uitspraak of aanbeveling doen of deze is het resultaat van een daaraan voorafgaande grondige analyse met behulp van economische modellen. Deze modelbouw wordt het tweede wezenskenmerk van zijn werk.

Het gebruik van modellen was in de na-oorlogse jaren beslist geen gemeengoed. De keuze ervoor plaatst hem dan ook voor problemen. In Nederland en zeker in het Tilburgse leeft de vraag wat je met deze modellen aanmoet. Kan en mag de mens worden teruggebracht tot het niveau van getallen en formules? Enige jaren na zijn benoeming tot hoogleraar (1954) reageert Schouten mede op die uitdaging. In zijn volgende geesteskind 'Exacte Economie' laat hij zien, dat de kern van de belangrijkste economische theorieën uit de dogmengeschiedenis met behulp van eenvoudige modellen en eenvoudige wiskunde kan worden samengevat. Hiermee vestigt hij definitief zijn reputatie als oorspronkelijk denker.

Typerend voor Schouten is de wijze waarop hij schrijvers en hun theorieën behandelt. Hij doet dat niet via de weg van het uitgebreid citeren en soms eens wat parafraseren. Integendeel, hij vertaalt de hoofdzaken van hun gedachtengang in de strakke logica van het model. Hij spreekt dan ook niet van de theorie van Quesnay, van Ricardo, van Marx, van Keynes enz., maar van het model a la Quesnay, a la Ricardo enzovoorts. Zijn bedoeling is het niet een fotografisch nauwkeurige weergave van hun geschriften te geven, maar het essentiële ervan op te sporen. Dit pogen door te dringen tot de kern is een derde karakteristiek van zijn werk.

In hetzelfde 'Exacte Economie' uit 1957 wordt nog iets anders duidelijk. Al naar gelang de omstandigheden zijn er verschillende theorieën nodig om de uitkomsten van het economisch proces te verklaren. De aan Kuhn ontleende term 'paradigmata' was toen nog niet aan de orde, maar de achterliggende gedachte is in wezen dezelfde. Nu rijst het probleem welke theorie hoort bij de huidige, actuele situatie. Om die te kunnen beantwoorden is flexibiliteit noodzakelijk. Je moet essentiële relaties uit het model durven veranderen, oude wijsheden verlaten, terugkomen op eerdere uitspraken. Om andere of nieuwe relaties vervolgens op zich en in onderling verband logisch te onderbouwen, moet je eerst en vooral *theoreticus* zijn. Voor Schouten is theoretiseren een creatief spel met twee scheidsrechters: de logica en de maatschappelijke relevantie.

In de jaren vijftig nam de belangstelling voor de vraagstukken van de economische groei sterk toe. In 1960 verschijnt het boek 'Groetheorie' in samenwerking met F. de Roos. Het betreedt een in Nederland nog bijkans onontgonnen terrein. Schouten laat zich in zijn bijdragen zonder enige twijfel inspireren door buitenlandse auteurs. Maar

ook nu volstaat hij er niet mee de essentie van hun gedachten weer te geven. Integendeel vult hij ze aan en slaat hij nieuwe wegen in.

Opmerkelijk zijn de stellingen rond de verklaring van de inkomensverdeling. Deze is niet alleen constant als men uitgaat van de eenzijdige, in de Anglo-Amerikaanse literatuur gebruikelijke produktiefunctie van Cobb-Douglas. Een constante inkomensverdeling resulteert op langere termijn ook bij andere, meer realistische produktiefuncties mits — naar Kalecki — de spaarneigingen van de loon- en de winsttrekkers verschillen. In het oog springt voorts, met name in latere publicaties, zijn visie op de functie van de inkomensverdeling. De winsten als financieringsbron voor de investeringen zijn voor Schouten de sociaal-economische kosten van de groei. Van uitbuiting kan wel degelijk sprake zijn, en wel als de kapitaaleigenaren de winsten in hoge mate consumptief zouden aanwenden in plaats van ze te bestemmen voor de investeringen. Dergelijke conclusies zijn niet alleen uitermate boeiend, ze onderstrepen nog eens hoezeer Schouten op zoek is naar de betekenis van sociaal-economische categorieën en instituties.

Vermeldenswaard zijn ook de conclusies in 'Groeitheorie' rond het reeds toen al veelbesproken bevolkingsvraagstuk. Een land met een relatief snel groeiende bevolking moet, wil het althans volledige werkgelegenheid bereiken, eveneens relatief gesproken meer sparen en daardoor welvaartsverliezen accepteren. Wijsheden die zelfs vandaag de dag nog geen gemeengoed zijn.

In 'Exacte Economie' en in 'Groeitheorie' stonden de lange termijn evenwichten centraal. De korte termijn bewegingen maar daarmee ook de aanpassingsprocessen naar deze lange termijn opties toe hadden voorsnog minder aandacht gekregen. Anders gezegd lag het terrein van de integratie van de structuur- en de conjunctuurtheorieën nog grotendeels braak. De bedoelde integratie was een logisch noodzakelijke volgende stap in de bestudering van de dynamische eigenschappen van economische stelsels. Maar het zetten van die stap leverde grote problemen op. Er werden modellen ontwikkeld met versnellingen en vertragingen en allerlei soorten functies ter beschrijving van het gedrag van de economische subjecten. Met behulp van de computer konden deze modellen na veel itereren wel tot het prijsgeven van rekenkundige resultaten worden gebracht. Maar doorgaans waren deze niet te vatten. Er werd dus geen echt inzicht in het hoe en waarom gewonnen. Bovendien waren de resultaten van dit onderzoek niet meer overdraagbaar aan bijvoorbeeld studenten. Het door Schouten zo hartstochtelijk aangehangen academisch ideaal van de eenheid van onderzoek en onderwijs stond daarmee op de tocht. Zijn eigen woorden na weer zo'n sessie achter de computer waren: 'we zijn stapelgek geworden'. De weg uit dit dilemma is gevonden in de nieuw ontwikkelde methode van de trendafwijkingen. De modellen worden daarbij geformuleerd in procentuele verschillen ten opzichte van een vooraf nauwkeurig omschreven ideaal-pad van evenwichtige groei. In 'Dynamische Macro-economie' uit 1967 werden de eerste vruchten ervan getoond.

De methode maakt het mogelijk ook zeer ingewikkelde dynamische processen op eenvoudige wijze te analyseren en de belangrijkste eigenschappen ervan met behulp van onder meer eindvergelijkingen op te sporen. In een oogopslag wordt duidelijk wat de gevolgen zijn van impulsen (waaronder politieke maatregelen) voor de korte, de

middellange en de lange termijn. Van wel buitengewoon groot gewicht is daarbij de conclusie dat die gevolgen verschillend, zelfs tegengesteld aan elkaar kunnen zijn: 'wat goed is voor de korte termijn is slecht voor de lange en omgekeerd'. De oude stelling uit 'Exacte Economie' kan inmiddels dank zij de methode van de trendafwijkingen ook nu weer worden gehandhaafd: economische theorieën zijn met behulp van eenvoudige modellen en van eenvoudige wiskunde weer te geven.

'Dynamische Macro-economie' is het beginpunt geworden van een stroom publicaties, proefschriften, boeken en artikelen. Dat is voldoende bewijs voor de bewering dat dit boek even rijk aan inhoud als oorspronkelijk is. Het herbergt vele verfrissende ideeën over de oorzaken van de conjunctuurcyclus, over de mogelijkheden van conjunctuur- en structuurpolitiek, over de bijzondere positie in dat kader van een kleine open economie als de onze en natuurlijk ook weer over de wijze waarop bekende auteurs geïnterpreteerd zouden kunnen worden.

In 'Dynamische Macro-economie' komt nog iets anders naar voren. Schouten is er niet op uit met zijn modellen zo goed mogelijke kwantitatieve voorspellingen te leveren. Van hem is genoegzaam bekend, ook uit eerdere uitlatingen, dat zijn geloof in het kunnen prognosticeren uiterst gering is. Zijn rekenwerk daarentegen heeft ten doel juist kwalitatieve conclusies te kunnen trekken, waarbij het gaat om de richting van bewegingen. Aan de orde zijn dus uitspraken in de geest van 'als dit gebeurt zal deze variabele zich naar boven of beneden ontwikkelen'. Dat te achterhalen is voor hem de hoofdzaak. Om zulke kwalitatieve conclusies te kunnen trekken is het niet nodig om de waarde van allerlei parameters exact te kennen. Doorgaans is het voldoende te weten of ze boven of onder bepaalde kritische waarden liggen. De methode van de trendafwijkingen heeft als extra sterke kant dat die kritische waarden ook zijn aan te geven. Het is dan vervolgens voldoende, globaal op de hoogte te zijn van de feitelijke waarde om tot de gezochte soort conclusies te kunnen komen. Voor de werking van de economie is het doorslaggevend of een parameter bijvoorbeeld groter dan nul of groter dan één is, niet of de echte waarde .33 of 1.65 is. Dit door de globale empirie ondersteunde *zoeken naar te verwachten bewegingen* in stede van exacte uitkomsten is een volgend wezenskenmerk van Schouten's wetenschapsbeoefening. Zeker nu de voorspellende kracht van grote econometrische modellen weer in opspraak is verdient dit aspect van Schouten's wetenschapsbeoefening extra aandacht.

In de jaren zeventig herleeft de discussie over de economische en maatschappelijke orde. In de economische wetenschap is daarnaast de zogeheten onevenwichtighedsanalyse in opkomst. In 1980 knoopt Schouten beide zaken aan elkaar. De onevenwichtighedsanalyse wordt de grondslag voor de duiding van economische stelsels. Bij Schouten slaat 'onevenwichtighedsanalyse' dan niet op situaties met vraag-aanbod-distorsies in de beginperiode. Neen, als de markten goed werken zijn zulke scheve vraag-aanbodverhoudingen slechts tijdelijk. Meer duurzame onevenwichtigheden kunnen slechts optreden als markten niet werken. De goede werking van een markt kan worden gefrustreerd door een machtsverwicht van één der marktpartijen. Zij kunnen prijzen of beloningsvoeten dan eenzijdig vastleggen. Maar welke partij zijn macht dan ook op deze wijze uitoefent, steeds treedt voor de maatschappij als geheel een proces

van scheefgroei op, dat eerst tot stilstand zal komen als aan de eenzijdige machtsuitoefening een einde is gekomen. Zo roept elke macht zijn eigen chaotische economische stelsel op. Dit boek kreeg de titel 'Macht en Wanorde'. Het werd onlangs bekroond met de Pierson-penning. De jury bij monde van Prof.dr. F. de Roos kenschetste het als een volstrekt unieke bijdrage aan de leer van de economische stelsels.

In de visie van 'Macht en Wanorde' kende bijvoorbeeld West-Europa tussen de jaren '60 tot '80 een ander economisch stelsel dan nu. Het stelsel van '60-'80 is vastgelopen op zijn tekortkomingen: de wisseling van de wacht heeft plaats gevonden. Maar ook het huidige stelsel vertoont zijn typisch eigen mankementen. Het door Schouten geopperde idee in deze op- en neergang van macht een verklaring te zoeken voor de eventuele lange golfbeweging in de economie is wel buitengewoon intrigerend.

Revolutionair is zijn voorstel voor een nieuw economisch stelsel, waarin niet de rendementen maar de lonen de restpost zijn in het vraagstuk van de inkomensverdeling. Dit is de praktische uitwerking van zijn conclusie dat de winsten eerst en vooral gezien moeten worden als de kosten die de maatschappij moet dragen voor de groei en de volledige werkgelegenheid. Uit de winsten dienen met andere woorden de voor groei en werkgelegenheid noodzakelijke investeringen gefinancierd te worden. Wat na die investeringen overblijft van het nationale inkomen kan worden aangewend voor consumptieve doeleinden, hetzij particulier, hetzij collectief.

Natuurlijk zullen er velen zijn, die zich verbaasd afvragen waarom dergelijke voorstellen gedaan worden. Is onze westerse maatschappij met zijn politieke democratie en zijn economische democratie van de vrije markt en de onderlinge concurrentie dan niet het beste wat wij ons voor kunnen stellen? In zijn geruchtmakende diesrede uit 1960 over het doen en laten van de politiek in het kapitalisme geeft Schouten op die vraag een bevestigend antwoord. En omdat de marktmechanismen in die dagen naar behoren leken te functioneren was er voor hem toen geen aanleiding om die visie te amenderen. Bovendien was men bereid tot het voeren van een gecoördineerd beleid.

Maar de tijd heeft geleerd hoe broos zulke evenwichten zijn en hoe bruusk dit 'synthesemodel' uit zijn voegen kan worden gerukt. In 'Het wankel evenwicht in de economie' uit 1986 staat dit thema centraal. Ongecoördineerde acties van de diverse participanten aan het economisch proces leiden ertoe dat markten hun werk niet meer aan kunnen of uitgeschakeld worden. Dat geldt op het nationale niveau even goed als op het internationale. Uit analytisch oogpunt bezien is het 'Wankel Evenwicht' een meesterwerk. Schouten blijft ook hier zijn ideaal, steeds meer deelgebieden uit de economie in een totaalmodel te integreren om het partiële denken te kunnen ontgaan, trouw. Langs de lijnen van de portefeuilleselectietheorie, laat ons zeggen a la Tobin, is de monetaire sfeer inclusief de aandelenmarkt, de markt voor kort en langlopend schuldpapier en de geldmarkt geïntegreerd met de reële sfeer. Een theoretische prestatie van de bovenste plank.

Daarnaast komen ook nu weer de implicaties van de nieuwe theorie voor de actuele problemen aan de orde. De Amerikaanse belasting- en rentepolitiek en evenzeer het Westeuropese bezuinigingsbeleid worden voorzien van diepgaande en kritische commentaren.

Met het voorgaande zijn de meest opvallende facetten van het werk van Schouten naar voren gebracht. Voortdurend is hij op zoek naar de juiste theorie en naar de juiste afstemming in de handelingen van de belangrijkste deelnemers aan het economisch proces. Dit tegen de achtergrond van het maatschappelijk belang zoals dat geconcretiseerd is in termen van werkgelegenheid, groei en inkomensverdeling. Het meest geschikte instrumentarium om de gevolgen voor het maatschappelijk belang van gebeurtenissen en politiek op te sporen biedt de Macro-economie. Van deze waarheid is Schouten overtuigd. Als zij wordt vergeten wordt Schouten somber: hij twijfelt dan aan de mogelijkheid of algemeen aanvaarde maatschappelijke doelstellingen nog kunnen worden gehaald, en of derhalve wanordelijke toestanden nog voorkomen kunnen worden. Mede hierom is hij de man, die bij Heertje te boek staat als de ietwat sombere econoom, die doorgaans gelijk heeft.